

Peter Stankovič,

Sociološki klasiki in družbena teorija

recenzija knjige:

FRANE ADAM: SOCIOLOŠKI PORTRETI

zbirka Znamenja, založba Obzorja, Maribor 1996

Frane Adam je v knjigi *Sociološki portreti* zbral več svojih, v glavnem že objavljenih tekstov, v katerih poskuša kritično ovrednotiti delo nekaterih pomembnejših socioloških teoretikov tega stoletja. Pri tem velja opozoriti, da izbor ne predstavlja vseh najpomembnejših sociologov iz tega obdobja, ampak prej zgodovino avtorjevega osebnega zanimanja za določene segmente sociološke teorije. Glede na to lahko knjigo razumemo bolj kot prispevek k razpravi o nekaterih posebnih temah na tem področju, kot neko shematično predstavitev zgodovine sociološke misli. V zadnjem poglavju, ki nekoliko odstopa od šestih portretov, se Adam spoprime z nekaterimi pomembnimi dilemami, ki po eni strani bistveno označujejo sociologijo kot znanstveno disciplino na koncu drugega tisočletja, po drugi strani pa nedvomno tudi nakazujejo nekatere možne smeri njenega razvoja v prihodnosti.

V grobem bi lahko knjigo razdelili na tri dele. V prvem delu avtor predstavi nekatere pomembnejše sociološke teoretike, bodisi v celoti (Parsons, Schutz), bodisi, da se osredotoči le na nek pomembnejši segment njihovega dela (Weber, Berger in Luckmann). V drugem delu je avtorjev interes bolj specifičen: zanima ga pojasnjevalni potencial Luhmannove aplikacije sistemske teorije na sociološko raziskovanje. Avtor poskuša v svojem tekstu o Luhmannovem učencu (in kritiku) Helmutu Willkeju pokazati, da se, kljub številnim koristnim teoretskim prebojem, ki jih prinese Luhmannovo delo, to vendarle ne uspeva učinkovito izogniti nekaterim enostranskim poudarkom. Tretji del knjige predstavlja avtorjevo že omenjeno razmišljanje o nekaterih dilemah sodobnega sociološkega teoretiziranja.

Poglejmo si na kratko vsebino omenjenih poglavij. V prvem poglavju Frane Adam analizira pomen koncepta racionalnosti v delu enega ključnih socioloških klasikov, Maxa Webra. Weber je vpeljal pojem racionalnosti v navezavi na svojo tipologijo družbenega delovanja, po kateri lahko racionalno delovanje razumemo (tudi) kot bistven modus reproduciranja modernih družb (nasproti pred-modernim družbam, kjer tradicionalno delovanje ne omogoča nadzorovanja vrednot in posledic delovanja). Adam opozarja, da je Max Weber s svojim ločevanjem dveh tipov racionalnega delovanja (vrednotno-racionalno in smotrno-racionalno) tudi uspel nadvse lucidno anticipirati propad socialistične politično-ekonomske formacije, ki zaradi svoje zavezanosti določenemu vrednotnemu sistemu ni zmožla reflektirati posledic delovanja in se je na ta način utopila v lastni neučinkovitosti.

V naslednjem poglavju je predstavljeno življensko delo Alfreda Schutza, enega izmed bolj zanimivih avtorjev v zgodovini sociološke analize. Schutz je s svojo inovativno kombinacijo Husserlovih filozofskih uvidov in Webrovih metodoloških navodil vpeljal v sociologijo nov, inovativen pristop v raziskovanju družbenega življenja. Njegova fenomenološka sociologija je tako rekoč na novo odkrila pomen kreativnega delovanja družbenih akterjev, ki iz te perspektive ne morejo biti le pasivni sprejemniki določujočih vedenjskih obrazcev, na različne načine posredovanih iz družbenega okolja. Po Schutzevem mnenju smisel, kot bistven element naše orientacije v svetu ni nekaj v naprej danega, ampak nastaja šele v interakciji med kreativnimi akterji.

Frane Adam poskuša v naslednjem poglavju pokazati na nevzdržnost ideološko prenapetih interpretacij dela Talcotta Parsonsa, enega izmed najvplivnejših socioloških teoretikov tega stoletja. V zelo nazornem tekstu Adam predstavi nekaj najpomembnejših Parsonsovih konceptov in v tem smislu lahko trdimo, da članek nedvomno predstavlja enega najzanimivejših uvodov v delo tega teoretika, ki so dostopni pri nas. Pri tem pa se, kot že rečeno, ne more izogniti dejstvu, da je bil Parsons zaradi svojega funkcionalističnega poudarka na pomenu druž-

benega ravnotežja priljubljena tarča ostrih kritik tako na zahodu (nova levica) kot na vzhodu (uradna ideologija). Adam v tekstu pokaže ne samo na neupravičeno redukcionistično razumevanje Parsonsovega opusa v pisanju teh kritikov, ampak tudi na zanimivo dejstvo, da se je na koncu pokazalo, da je Parsons v svojih obsodbah socializma imel navsezadnje prav. Parsons je tako v enem od svojih člankov ugotavljal, da "Sovjetska Zveza oziroma 'komunistična totalitarna organizacija' nima razvitih dveh univerzalij, denarja s trgov in demokratične ureditve, in da iz tega izhaja, da ta tip sistema ne more, dolgoročno gledano, tekrovati z Zahodom v politični in integracijski sposobnosti. Zato napoveduje, da bo postal nestabilen in se bo ali prilagodil pluralistični demokraciji, ali pa bo resigniral v nižje oblike družbene organizacije" (str. 71).

V naslednjem poglavju avtor knjige predstavi dve knjigi, ki sta plod sodelovanja dveh sodobnih nemških sociologov, Petra Bergerja in Thomasa Luckmanna. Prva, Družbena konstrukcija realnosti je stara že skoraj trideset let, vendar pa s časom še ni izgubila svoje aktualnosti. Nasprotno, izkazalo se je, da je to delo eno prvih pomembnih poskusov, danes v sociologiji tako zelo priljubljene dosledne teoretske sinteze akcijskega in strukturnega pristopa. Druga knjiga, Modernost, pluralizem in kriza smisla (izšla je lani) se spoprijema z vprašanjem smisla in identitete modernega človeka v družbi, ki je strukturirana na podlagi pluralizma in funkcionalne diferenciacije. Po Bergerjevem in Luckmannovem videnju alternativne (pluralistične) razlage spodjedajo monopol nad definicijo realnosti, kar vodi v relativizem smisla in vrednot in vnaša negotovost v odločanje in moralno presojanje. Avtorja kljub pesimističnemu nastvku končujeta z optimističnim identificiranjem intermedialnih institucij pluralistične civilne družbe (ki omogočajo posamezniku, da aktivno sodeluje pri produkciji in "obdelavi" smisla) kot tistega odrešujočega segmenta družbene resničnosti, ki bo zaustavil endemičen razvoj anomije in krize smisla (str. 86).

Naslenja dva "sociološka portreta", ki ju predstavlja avtor sta vezana na aplikacijo sistemske teorije na polje sociologije, ki jo je v

zadnjih dveh desetletjih drzno izvedel nemški sociolog Niklas Luhmann. V prvem portretu Adam predstavi tega avtorja in nekaj pomembnih temeljnih potez njegovega podviga, v drugem pa analizira delo Luhmannovega učenca in kritika, Helmuta Willkeja. Skozi perspektivo Willkejevih odmirov od svojega učitelja, poskuša Adam kritično pokazati na več teoretskih zapletov, ki jih Luhmann ni uspel razrešiti. Predvsem gre tukaj za zanemarjanje vprašanja integracije, ontologizacijo komunikacije in izločitev akterja iz socialnih sistemov (str. 104). Adam pokaže, da je morda največja zasluga Willkejevega pisanja ta, da je iz abstraktne Luhmannove teorije uspel potegniti prvine za oblikovanje teorije srednjega dometa (str. 105).

V zadnjem poglavju avtor knjige predstavi nekaj svojih razmišljanj o usodi sociologije na koncu tisočletja. To poglavje je sicer izšlo pred slabim letom dni kot uvod v Kompendij socioloških teorij (urednik Frane Adam), ki predstavlja enega pomembnejših pripomočkov pri seznanjanju z osnovami zgodovine sociološke misli pri nas. Zdi se, da so bile povod za njegovo uvodno refleksijo nekatere, v zadnjem času ne tako zelo redke teze o "zatonu sociologije". Adam priznava, da takšna opazovanja niso povsem izvita iz trte (str. 133), vendar gre po njegovi oceni vseeno prej za neko prehodno krizo, ki vodi k novi konsolidaciji discipline na neki višji kakovostni in intenzivni ravni (135-136). Svoje optimistično videnje razvoja discipline opira na naslednje trende, ki so se zgodili v zadnjih 10-15 letih: dezideologizacija (prenehanje ideološko-ekskluzivnih polemik in spopadov, ki so onemogočali pravi strokovni dialog), internacionalizacijo (skupni projekti, publikacije, izmenjave študentov itd.) in večjo pripravljenost sociologov da umirjeno in na neindoktriniran način vzpostavljajo komunikacijo med različnimi paradigmi in pristopi (npr. zblizanje kvantitativnih in kvalitativnih metod) (str. 150-151). Adam je glede na to prepričan, da se že zarisujejo obrisi novega obdobja, ki ga imenuje "pluralistična konvergenca" (str. 151). "Že samo poimenovanje pove, da ne gre za prisilno poenotenje, temveč za postopno približevanje iz različnih smeri in

tudi rezultat tega približevanja ne bo nastanek ene (enotne) paradigme; prej je tu povdarek na komunikaciji in fleksibilni menjavi perspektiv" (str. 151). Številni poskusi teoretske sinteze, ki smo jim priča v zadnjem desetletju (Giddens, Habermas, Alexander, Bourdieu itd.) nakazujejo, da ima Adamova teza o notranjem prestrukturiranju sociologije in konvergenci različnih pristopov precejšno težo.

Vesna V. GODINA

Ženska zgodba

Helena Wayne (ed.)

The Story of a Marriage. The letters of Bronislaw Malinowski and Elsie Masson.

Vol. I., vol. II. London, New York: Routledge. 1995.

The Story of a Marriage je v marsičem izjemna knjiga. Ne zgolj zato, ker je iz korespondence med Bronislawom Malinowskim in njegovo prvo ženo Elsie Masson Malinowski moč razbrati izjemno moč, energijo in upanje, ki so tako neverjetno prevevali Elsijin boj z dolgo let trajajočo multiplo sklerozo, da je Audrey I. Richards zapisala v pismu po njeni smrti: "Bojim se, da ne vem, ali ste se zavedali, kako zelo bolna je bila Elsie. V resnici pa tega sploh nihče ni vedel, kajti njena neverjetna vitalnost in pogum sta človeka pripravila do tega, da je pozabil, da je bila invalid. Celu takrat, ko so se njene uboge roke tresle tako zelo, da ni mogla ponesti skodelice do ust, se je smejala in govorila in s svojo živahnostjo tako vzbujala občudovanje v lahkotnem, sproščenem pogovoru, da je bilo popolnoma nemogoče verjeti, da je bolna ... Zmeraj sem imela občutek, da je bila ona tista, ki je utrjevala naš pogum in vero v njeno zdravje, ne pa obratno." (Wayne, 1995, vol. II. 236). Morda še mnogo bolj zato, ker nam osvetljuje zasebno življenje Bronislawa Malinowskega podrobneje in učinkoviteje, kot je to storil A Diary in the Strict Sense (1967). Kot da The Story of Marriage ponavlja nasvet, ki ga je dal že Diary: da se moramo za morda naj-

pomembnejše podatke iz osebnega življenja Malinowskega v resnici zahvaliti "njegovim ženskam", kajti če je Diary objavila Valetta Swan, druga žena Malinowskega, je zgodbo nekega zakona za objavo pripravila njegova najmlajša hčerka. Tista hčerka, za katero sta tako Elsie kot Bronislaw upala, da bo sin, ki bi izpolnil njuno dolgoletno željo po moškem potomcu in ki je s svojim rojstvom za oba od starešev pomenila razočaranje, v zvezi s katerim je Elsie pripomnila: "Mislim, da sem bila nad spolom H.P. mnogo bolj razočarana, kot sem si to dovolila priznati. Počutim se, kakor da bi začejala spet vse od začetka in to povsem brez razloga ter brez energije, ki sem jo imela nekoč ..." (ibid.: 44, tudi str. 43).

Materinstvo pač, kljub temu, da je bila izredna mama, ni bilo tisto, kar je izpolnjevalo Elsijin svet in njene ambicije. Ta svet in te ambicije so bile bistveno bolj "neženske" in so zadevale antropologijo in Bronislawovo znanstveno delo.

Elsie Masson se je namreč z antropologijo ukvarjala že mnogo prej, preden je spoznala Malinowskega. Pred tem je tudi že objavila svojo knjigo An Untamed Territory (leta 1915), kar je bil tudi razlog, da jo je Malinowski želel spoznati. Kot hčerka uglednega univerzitetnega profesorja je veljala za intelektualno, za "visoko kultivirano dekle z izrazitimi intelektualnimi darovi" (Wayne, 1994: 186). Pravi ti so bili tisti, ki so očarali Malinowskega (ne glede na to, da je bila izjemno čedna) - njuna zveza je bila od začetka pa do Elsijsine smrti prežeta s skupnimi ambicijami in skupnim delom.

Prav tu pa se začne ena izmed plati knjige, zaradi katerih je zgodba o nekem zakonu tako dragocena. V njej so namreč zbrani podatki o nastajanju treh osrednjih tekstov Malinowskega, namreč Argonauts of the Western Pacific, nato Sex and Repression in Savage Society ter knjige, ki sta jo Elsie in Bronio imenovala "sex book" (ibid., vol. II: 90) oziroma "SoS book" (ibid.: 131), namreč The Sexual Life of Savages in Northwestern Melanesia. Kar zadeva Argonavte, je iz korespondence očiten napredek, ki ga je Malinowski naredil v rokopisu že v času svojega terenskega dela (prim. ibid., vol. I: 167), enako kot je očiten delež, ki ga je pri finali-